

Специфіка впровадження курсу "Підприємництво та фінансова грамотність"

Методичні рекомендації

Ролік В.

Керівниця центру фінансових
знань "ТАЛАН"

2025

Зміст

1.	Актуальність впровадження нового предмета "Підприємництво та фінансова грамотність"	3
2.	Ключові повідомлення	4
3.	Терміни та поняття	5
4.	Як легко визначити цілі уроку? Рамка фінансових компетентностей дітей та молоді України	8
5.	Завдання та вправи на уроці "Підприємництво і фінансова грамотність"	10
6.	Методика викладання "ДЕПОЗИТ"	12
7.	Перелік літератури та корисних джерел	16

1. Актуальність впровадження нового предмета "Підприємництво та фінансова грамотність"

Фінансово грамотні люди створюють гідні умови життя для себе та своєї родини, але не тільки. Вони схильні до раціонального споживання, заощаджують, інвестують – все це дає змогу створювати нові робочі місця, сприяє стабільному економічному розвитку країни загалом та матиме позитивний вплив на відбудову України в майбутньому.

Рівень фінансової грамотності українців потребує поліпшення.

Дослідження рівня фінансової грамотності українців проводилися в Україні вже двічі за підтримки Проекту USAID "Трансформація фінансового сектору" у співпраці з Національним банком України.

Ці дослідження проводяться за методологією Міжнародної мережі фінансової освіти Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Під час дослідження вимірюються фінансові знання, фінансова поведінка та ставлення до фінансових питань.

Загалом за результатами, отриманими у 2021 році, індекс фінансової грамотності українців зріс до 12,3 бала проти 11,6 бала у 2018 році.

Однак він становить лише 58% від максимального значення (21 бал) у межах дослідження, та є меншим від мінімального цільового рівня, рекомендованого ОЕСР (14 балів).

Найменш фінансово обізнаною є молодь віком 18-19 років (10,1 бала). Це легко пояснити невеликим практичним досвідом користування фінансовими послугами та тим, що в закладах освіти немає навчання фінансовій грамотності.

Водночас запит на підвищення фінансової грамотності в суспільстві високий.

63% українців хотіли б дізнатися, як краще розпоряджатися своїми фінансами, а 79% – щоб їхні діти навчалися фінансової грамотності у школі.*

2. Ключові повідомлення

- Предмет “Підприємництво та фінансова грамотність” має на меті підготувати учнів до дорослого життя, а саме: навчити розпоряджатись особистими фінансами та ухвалювати зважені далекоглядні фінансові рішення.
- Фінансова грамотність – окрема дисципліна, яка має прикладний (практичний характер) та не є вступом до економіки.
- Предмет також має тісні міжпредметні зв’язки в межах інших освітніх галузей.
- Навчаючи дітей фінансовій грамотності, варто пам’ятати про:
  - відповідність віку дитини життєвим завданням, з якими вона стикається;
  - опанування практичних вмінь та навичок (компетентнісний підхід);
  - формування цінностей та рис характеру, які виходять за межі матеріальних стосунків, а саме: турбота про близьких, щедрість, дбайливість, допитливість, самозарадність, працьовитість, терпіння й ощадливість тощо.
- Навчання має відповідати запитам учнів та враховувати їх життєвий досвід.

* USAID (2021), Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні / Проєкт USAID "Трансформація фінансового сектору". https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4

→ Цікавий факт

- Відповідно до Рамки фінансових компетентностей дітей та молоді України розвивати фінансову грамотність варто з дошкільного віку, а саме з 5 років. Формування фінансових звичок та цінностей варто розпочинати змалку. Що раніше дитина почне опановувати фінансові знання та навички, то простіше їй буде приймати зважені та ефективні фінансові рішення, а це найдієвіший шлях до досягнення особистої фінансової безпеки в майбутньому.
- Світова практика показує, що, якщо діти навчаються добре розпоряджатися грошима в ранньому віці, вони робитимуть кращий фінансовий вибір пізніше в житті.

3. Терміни та поняття:

Підприємливість – це вміння перетворювати ідеї на спільну цінність. У широкому значенні – це здатність проявляти ініціативу, творчо мислити, розумно приймати ризики, брати на себе відповідальність для досягнення цілі. А у вузькому – здібності людини до отримання прибутку з найменшими витратами.

Фінансова грамотність – комплекс знань, вмінь, навичок, ставлення та поведінки людини, потрібних для ухвалення обґрунтованих фінансових рішень і для досягнення в результаті особистого фінансового добробуту.

Таке визначення терміну "фінансова грамотність", запропоноване ОЕСР, є загальноприйнятним у міжнародній практиці та закріплене в офіційних документах окремих країн і Європейської комісії.*

Фінансова освіта – інструмент підвищення фінансової грамотності населення; процес, у результаті якого поглиблюються знання фінансових концепцій, фінансових послуг, ризиків, розвиваються навички та впевненість, що сприяє ухваленню обґрунтованих

* OECD (2020), OECD Council Recommendation on Financial Literacy <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0461>

фінансових рішень, надає розуміння, куди звернутися за допомогою та яких заходів потрібно вжити, щоб поліпшити особистий фінансовий добробут.

Особисті фінанси – сукупність грошових коштів та їх еквівалентів, якими володіє та управляє людина.

Фінансовий добробут – стан матеріального забезпечення, що дає змогу людині повністю виконувати поточні та постійні зобов'язання, почуватися впевненою щодо фінансового майбутнього, приймати рішення, що дають змогу бути задоволеною життям.

Фінансова стійкість – здатність окремих людей чи домогосподарств протистояти, справлятися та відновлюватися від негативних фінансових шоків.

Фінансові знання – обізнаність населення у сфері управління особистими фінансами, фінансового планування, бюджетування, способів заощадження та інвестування, фінансових ризиків та способів їх мінімізації, основних видів фінансових установ, видів фінансових послуг та порядку їх отримання. Фінансові знання поглиблюються впродовж життя та за допомогою освіти.

Фінансові вміння – здатність населення управляти особистими фінансами завдяки використанню набутих фінансових знань і навичок (вміння визначати особисті фінансові цілі, складати особистий фінансовий план та розраховувати особистий бюджет, визначати напрями здійснення особистих інвестицій, порівнювати фінансові продукти та обирати найоптимальніші умови надання фінансової послуги, ідентифікувати фінансові ризики).

Фінансові навички – володіння засобами та методами управління особистими фінансами, що дають змогу населенню ухвалювати виважені фінансові рішення та захищати свій капітал (регулярно заощаджувати частину доходу, вчасно погашати кредити, здійснювати витрати згідно з наперед складеним бюджетом, контролювати стан власних рахунків, відстежувати динаміку своїх доходів та витрат, інвестувати заощадження, користуватися страховими послугами тощо).

Фінансова поведінка – тип поведінки населення щодо управління особистими фінансами за певних обставин і умов: формування доходів, розподіл витрат, фінансове планування, управління заощадженнями, боргами, інвестиціями, ризиками. Фінансова поведінка може бути як спонтанною, так і виваженою, продуманою, цілеспрямованою. Фінансова поведінка безпосередньо пов’язана з процесом прийняття фінансових рішень з огляду на поточні умови та попередній досвід.

Фінансове ставлення – схильність населення певним чином розпоряджатися своїми грошима, ухвалювати фінансові рішення, поглиблювати фінансові знання, що впливає на фінансову поведінку.

Фінансова культура – сукупність моделей поведінки населення у сфері управління особистими фінансами, що ґрунтується на знаннях, ставленні, нормах суспільної моралі та етики, цінностях, є результатом виховання, розвитку та набутого впродовж життя досвіду. На формування фінансової культури населення впливають суспільно-економічні умови, оточення, традиції, принципи взаємодії та особливості комунікації між людьми.

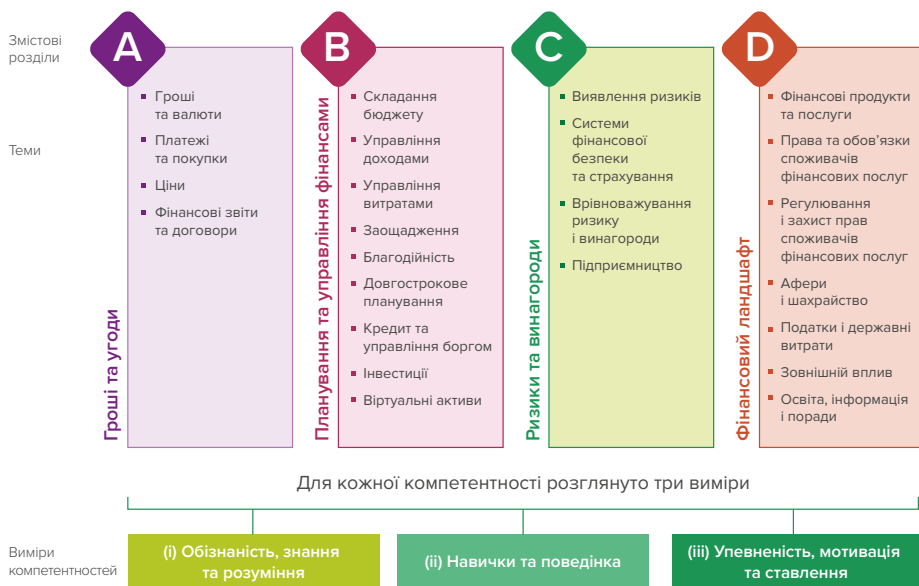
Фінансова освіта – це не самоціль. Мета фінансової освіти – фінансово грамотне населення, яке володіє комплексом знань, практичних умінь, навичок та поведінкових ставлень, які дають змогу досягти необхідного рівня фінансового добробуту та фінансової стійкості, щоб легко керувати повсякденними / регулярними витратами, заощаджувати на майбутнє та впевнено ставити цілі для заощаджень, бути спроможним протистояти фінансовим шокам та не відчувати фінансового стресу, тобто впевнено дивитися у своє майбутнє та долати виклики в часи криз та непевності.

4. Як легко визначити цілі уроку? Рамка фінансових компетентностей дітей та молоді України

Рамка фінансових компетентностей дітей та молоді України (далі – Рамка) – це документ, який представляє узагальнену систему фінансових компетентностей дітей та молоді України віком від 5 до 18 років. Ідеться, зокрема, про набір знань, умінь, навичок і особливостей ставлення до питань у сфері управління особистими фінансами та споживання фінансових послуг. Ці знання й уміння є основою для ухвалення відповідальних фінансових рішень, забезпечення та поліпшення власного добробуту.

Мета підготовки Рамки – сприяти спільному розумінню фінансових компетентностей дітей і молоді серед державних органів влади, закладів освіти, приватних організацій та громадян, які популяризують навчання з фінансової грамотності.

Загалом визначено орієнтовно 900 фінансових компетентностей, які мають опанувати учні до моменту закінчення дошкільної, початкової (4-й клас), базової середньої (9-й клас) і профільної середньої освіти (12-й клас).

Структура документа складається з чотирьох розділів, кожен із них містить такі теми й підтеми:

- Гроші та угоди.
- Планування та управління фінансами.
- Ризики та винагорода.
- Фінансовий ландшафт.

А також 5 наскрізних ліній:

- Цифрові фінансові компетентності
- Компетентності у сфері сталого розвитку

- Фінансова стійкість
- Громадянська відповідальність
- Підприємливість

Рамка враховує вимоги Державного стандарту базової середньої освіти та допоможе вчителю під час планування та підготовки до проведення занять.

Для зручності користування нею в пригоді стане інструмент для швидкого добору фінансових компетентностей у [форматі "Excel"](#). За допомогою спеціальних тегів розробники освітніх програм, тренери з фінансової грамотності та практики зможуть обрати найрелевантніші компетентності для конкретних етапів життя дитини чи підлітка.*

→ Порада

За допомогою Рамки вчитель легко визначить освітні цілі уроку з теми "Підприємництво і фінансова грамотність" з дотриманням компетентнісного підходу, а саме: якими знаннями, вміннями, навичками повинен оволодіти учень / учениця, які поведінкові моделі та ставлення сформував.

5. Завдання та вправи на уроці "Підприємництво і фінансова грамотність".

Міжнародний досвід. PISA з фінансової грамотності.

У межах дослідження перевіряють 4 вміння, які будуть корисними вчителю з фінансової грамотності:

1. **"Визначати фінансову інформацію"** – вміння працювати з фінансовою інформацією, читати фінансові документи, договори, таблиці, діаграми та знаходити в них потрібну інформацію

Рамка доступна для вільного використання державними органами, приватними організаціями та громадянським суспільством за цим покликанням <https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/ramka-finansovikh-kompetetnostei-ditei-ta-molodi-ukrayini.pdf>.

(наприклад, наслідки несплати кредиту), а також розуміти значення фінансових термінів та понять (наприклад, інфляція);

2. **"Оцінювати фінансові питання"** – вміння передбачає такі види пізнавальної діяльності, як пояснення, оцінювання, узагальнення та критичне мислення. Учні повинні спиратися на отриманні знання, логіку та правдоподібні міркування, щоб зрозуміти та сформулювати погляд на проблему, пов'язану з фінансами, наприклад, під час прийняття рішення про здійснення покупки, враховуючи певні фінансові обставини;
3. **"Аналізувати інформацію у фінансовому контексті"** – вміння, коли потрібно порівняти фінансові пропозиції (наприклад, який тарифний план мобільного зв'язку обрати) або визначити наслідки фінансового рішення (наприклад, купівлі смартфона в кредит);
4. **"Застосовувати фінансові знання та розуміння"** – зазвичай це розрахункові задачі з кількома умовами, наприклад, розрахунок відсотків за кредитом за 2 роки, під час яких учні демонструють вміння застосовувати отримані теоретичні знання для вирішення завдань.

→ Важливо

Під час розроблення вправ та перевірки вмінь варто звертати увагу на практичне застосування. Задачі та вправи мають на меті підготувати учнів та учениць до самостійного життя. **Приклади, пов'язані з реальним життям та відповідають віку й життєвим запитам учнів**, позитивно впливають на мотивацію до вивчення предмета "Підприємництво і фінансова грамотність".

Актуальні запити / виклики*

- підлітки активно використовують цифрові фінансові послуги та продукти, що наражає їх на нові ризики:
  - витік особистої інформації та онлайн-шахрайство;

Під час викладання предмета "Підприємництво і фінансова грамотність" варто звертати увагу на такі дані, отримані під час останнього дослідження ПІЗА з фінансової грамотності у 2022 році https://www.oecd.org/en/publications/pisa-2022-results-volume-iv_5a849c2a-en.html:

- вища фінансова грамотність пов'язана з більш відповідальною фінансовою поведінкою, наприклад з більш довгостроковим і активнішим підходом до грошей:
  - більше заощаджувати;
  - рідше перевитрачати;
  - рідше купувати щось через те, що це зробили їхні друзі;
  - частіше порівнювати ціни в різних магазинах, перш ніж щось купити.

6. Методика викладання "ДЕПОЗИТ"

"ДЕПОЗИТ" примножує добробут

Ця фраза нагадує про кінцеву мету навчання фінансовій грамотності – підвищення добробуту.

Як банківський депозит приносить пасивний дохід та збільшує заощадження, так і методика "Депозит" підкреслює важливість опанувати знання з фінансової грамотності не заради самих знань, а заради збільшення добробуту як на рівні окремої людини, так і всього суспільства.

Назва "Депозит" – акронім з приголосних літер ключових слів з навчання фінансовій грамотності:

Де

Добробут.

Фінансова грамотність – це комплекс знань, умінь, ставлень та поведінкових моделей, що дають змогу приймати далекоглядні (фінансові) рішення, які сприяють збільшенню добробуту.

По

Практичність.

Потрібно не тільки оволодіти теорією, а вміти застосовувати здобуті знання на практиці (компетентнісний підхід). Реалізується на основі розвитку чотирьох фінансових вмінь на основі PISA: визначати, аналізувати, оцінювати та застосовувати фінансові знання та розуміння, а також завданнях і навчальних контекстах, які відповідають віку та актуальним запитам здобувачів знань: "Як я можу це застосувати?", "Навіщо мені це вчити?".

Підприємливість.

Базова риса особистості та прояв поведінки людини, яку можна в собі розвинути.

Зи

Заощадливість.

Базове вміння яке дає змогу досягати фінансових цілей, сформувані "подушку" фінансової безпеки (резервний фонд), веде до фінансової стійкості та протистоїть споживацтву.

Зараз.

Допоможіть учню відповісти на питання: "Що я можу робити для поліпшення свого добробуту вже зараз?"

Т

Традиції.

Методика навчання спирається на властиві українському народу хазяйновитість, працелюбність, ощадливість, зв'язок із землею (багато українських родин мають город), винахідливість та підприємливість.

Методика "ДЕПОЗИТ":

- готує учнів до застосування фінансової грамотності в дорослому житті;
- сприяє формуванню високої фінансової культури учнів;
- включає міжнародний досвід та PISA-підхід до формування фінансової грамотності;
- допомагає пов'язати навчання з життям, теорію з практикою;
- базується на компетентнісному підході (на уроці учні та учениці здобувають знання, формують розуміння, уміння, навички, ставлення тощо);
- дає змогу інтегрувати підходи НУШ (діяльнісний підхід, навчання на основі запитів, перевернутий урок та ключові компетентності тощо).

Як використовувати методику "ДЕПОЗИТ":

- продемонструйте взаємозв'язок теми з навчального плану з добробутом учнів та їх родин, це також збільшить мотивацію учнів та учениць до вивчення матеріалу;
- доберіть приклади з життя, де і коли учні можуть зіткнутися з такою ситуацією. Цей прийом дасть змогу зробити складну теорію простішою для розуміння;
- додайте український контекст, наприклад, розкажіть учням, що знайомий їм різдвяний вертеп та колядки – це можливість для підліткового підприємництва, командної взаємодії та виявлення їх творчих здібностей. Цей прийом допоможе зробити нову інформацію знайомою та сприятиме її кращому засвоєнню.

Зміст уроків повинен відповідати життєвим задачам віку учнів, наприклад, для підліткового віку актуальні вибір професії майбутнього та соціалізації з однолітками. Використовуйте приклади з життя для пояснення нового матеріалу, формування завдань та форми організації навчального процесу на уроці та під час домашньої роботи.

Важливо, щоб під час вивчення підприємництва і фінансової грамотності учні здобували знання та вміння, які відповідають їх поточним потребам і які вони могли б застосовувати в своєму житті вже зараз для поліпшення свого добробуту, наприклад, ставити фінансові цілі, заощаджувати, вести облік доходів та витрат, вести бюджет. Так само економічні терміни і поняття пояснюються з використанням зрозумілих учням контекстів та ситуацій, ураховуючи їх практичних досвід.

Три кроки – як навчати:

1. навчання має відповідати запитам учнів та враховувати їх життєвий досвід;
2. Рамка фінансових компетентностей дітей та молоді України є основою для створення освітніх програм і матеріалів та спільного розуміння авторськими колективами;
3. використовуйте методику "ДЕПОЗИТ":
  - покажіть зв'язок з добробутом – мотивація,
  - доберіть приклади з життя – зробіть складне простим,
  - додайте український контекст – зробіть нове знайомим.

7. Перелік літератури та корисних джерел

1. [Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року / НБУ, МОН, ФГВФО, НКЦПФР, Міністерство економіки України, Міністерство цифрової трансформації України, ДУ "Офіс з розвитку підприємництва та експорту".](#)
2. [Дослідження рівня фінансової грамотності українців.](#)
3. Підприємництво і фінансова грамотність. 8 клас: підручник / Ролік В., Войтицька Л., Тригуб О. Київ: Видавничий дім "Освіта", 2024. 128 с.
4. Фінансовий щоденник. 8 клас: робочий зошит із курсу "Підприємництво і фінансова грамотність" / Ролік В., Войтицька Л., Тригуб О. Київ: Видавничий дім "Освіта", 2024. 85 с.
5. [Рамка фінансових компетентностей дітей та молоді України \(до 18 років\).](#)
6. [EntreComp: Рамка підприємницької компетентності.](#)
7. [Фінансовий сенсей. Дія. Цифрова освіта. Онлайн-курс для підлітків.](#)
8. [Школа платіжної безпеки. Онлайн-курс для підлітків.](#)
9. ["Талан" – центр фінансових знань Національного банку України.](#)
10. [Фінансова грамотність для освітян. Онлайн-курс для педагогів.](#)